

ՄԵՐ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆ

Զօն՝ սիրելի ուսուցչիս՝ Հ. Արսեն Ղազարյանի

Եթէ քննենք անկեղծօրէն Հայ գրական կեանքը՝ կը նշմարենք թէ մեր օրաթերթերը միայն կը ցան, իրենց նեղ սիւնակներով, զայն ապրեցնել՝ որ առանց անոնց թերեւս իսկ չարդարացնէր իր գոյութիւնը։

Արդարեւ, չունեցանք լուրջ հանդէսներ ու փորեղ ամսագրեր։

Այսպէս, երբ գրական մարզադաշտը կը պակսէր, «նոր» երբ հարկադրուեցան միշտ զիմել օրաթերթերուն։ Հոն պարզեցին իրենց գրական վէճերն իսկ։

Մեր մէջ, սովորաբար, կարգալուծ մի քանի վէպեր՝ ամէն նորեկ կը յաւակնէր մարտել իմաստն ու հոգին գրականութեան։ Յայտնենք հոս անցողակի թէ՛ եւրոպացի աղջիկները միշտ կը կարգան վէպեր։

Իսկ, ոմանք շփոթեցին գրողն ու գրաւ գետը, բայց միւս կողմէ, չղաղրեցան բնաւ քննելէ բարդ նկարագիրն ու նրբութիւնները գրականութեան։ Մնաց որ, մեր տարեց սերունդը չունէր արմատական դաստիարակութիւն։ Իսկ անոնք որ, կիսատ ու շնչատ ուսումով, կը ցան յառաջադիմել ու տպաւորել իրենց անունը՝ հազիւ յաջողեցան ստեղծել կիսաստուերներ...։

Բայց, ընդունինք որ մեր գրողները, ցրուած ամենուր, չէին կրնար ընել աւելի։

Երբ, մանաւանդ, մեր գրական լեզուն դեռ չէր հասած իր վերջնական ձեւին, իր վերջնական գեղեցկութեան։ Ո՛հ է ոճաբան դեռ չերեւցաւ մեր մէջ...։

Սակայն նկատենք որ նորերը հակառակ իրենց զգալի թերիներուն, կը գրեն աւելի արդիականօրէն քան իրենց տարեց գրողները։ Զի, բացի այլ առաւելութիւններէն՝ ասոնք են աւելի՛ թարմ, աւելի՛ հաղորդակից իրենց շրջանին։

Միւս կողմէ, նոյն իսկ այժմ, կան գրա-

գէտներ որ կը գրեն արեւելահայերէն, իսկ ուրիշներ՝ արեւմտահայերէն։ Կան ալ որ կը ձուլեն երկու բարբառները՝ ձրգտեւ լով աւելի գեղեցկին։ Ո՞րն է ճիշտը...։

*
* *

Ատենին, մեր լեզուագէտները արտա-յայտուեցան այս մասին։ Բայց, լոկ ուտու-ցիլներ՝ մօտեցան հարցին տարբեր ակնու-ցով։ Ու, բնականաբար, իրենց կարծիքը չյարգուեցաւ երբեք։ Որովհետեւ գիտնալ լեզուն՝ չի նշանակեր զայն ապրեցնել...։ Լեզուագէտը կը ճանչայ լեզուն՝ ինչպէս որ է, բայց Ոճագէտը կը թրծէ իր ոճը այն-պիսի նրբութեամբ ու գեղեցկութեամբ՝ որ իր լեզուն կը ստանայ անմահ շունչ ու անհուն փանուրիւն...։

Ուրեմն, հարցը կը լուծուի ինքնիրեն։ Միշտ չեն լեզուագէտները՝ որ կ'ապրե-ցնեն լեզուն, ոչ ալ միշտ ժողովուրդը։ Երբ Ոճագէտը կը յամառի զայն բիւրե-ղել՝ աւելի ապրի...։

*
* *

Ինչպէս որ դէմքն է հայելին մարդկային սրտին, նոյնպէս ալ լեզուն է հայելին ցեղային մտքին։

Երբ, ուշիմ ընթերցողը կարդայ այն յօդուածները զորս ստորագրեցին ՊՊ. Ա. Բեկեան ու Բողղանեան, եւ զորս «Գրոհ» արտատպեց, պիտի ըսէ. «Ուրեմն, ըստ այս յօդուածներուն՝ Հայ ազգը չունի գրա-կան լեզու, քանի որ բոլոր Հայ բառերը կը սերին օտար բառերէ»...։

Ուրեմն, ըստ այս յօդուածագիրներուն՝ որոնք կը պաշտպանեն գործածութիւնը

օտար բառերուն, ամէն գրող կամ թարգ-մանիչ պիտի բեռնէ Հայ լեզուն օտար բառեր, այնպէս որ հէք ընթերցողը պիտի ստիպուի սորվիլ բոլոր օտար լեզուները՝ որպէս զի կարենայ հասկնալ իրենց գրու-թիւնները կամ թարգմանութիւնները...։

Ինչո՞ւ Պ. Արեւեան կը հակառակի սա «անկարգել» բառին, որ չի ծակեր ական-ջը քանի որ կ'արգիլէ անկումը, ու չի վերաւորեր ճաշակը քանի որ կ'ընդդիմա-նայ վերաւորման...։

«Հրթիռ», «Ջրցիւղ», «անկարգել», բեմ-եզր» կը հնչեն լաւ, չեն հակասեր մեր լեզուին։ Այս բառերն են մարտի հայերէն։

Պ. Արեւեան կը մոռնայ այն ուշագրաւ պարագան թէ՛ կան գրագէտներ որ կը ջանան թնտեսօրէն կոկիլ, զարգացնել ու հարստացնել մեր լեզուն։

Ըստ իմ համեատ կարծիքին, ամէն Հայ գրող պարտի մտցնել թնտես կորուրիւն մեր գրական լեզուին՝ պայմանաւ որ հա-կասէ բնաւ իր լեզուագիտական ու գեղեց-կագիտական օրէնքներուն։

Իսկ, ընդհակառակն՝ Պ. Արեւեան կը գործածէ այնպիսի բառեր զորս մեր ու-կեղինիկ լեզուն չի կրնար ընդունիլ իր ծոցին։ Օրինակ «կոլխոզնիկ», «կոլխոզ-նիկական», «կոլխոզնիկութիւն»։ Քանի որ ունինք ասոնց նուրբ հայերէնները՝ «կոլտնտես», «կոլտնտեսական», կոլ-տնտեսութիւն»՝ ինչ յամառութիւն գոր-ծածել այդ կոշտ բառերը, տգիտօրէն...։

Յետոյ, Պ. Արեւեան՝ հեղինակը Երեւա-նեան նոր ազգագրութեան, կ'ուզէ նաեւ շարունակել «հ» տառը մեր լեզուէն, քանի որ գաղղիացիք զայն չեն հնչեր երբեք. որ ասոնք կը գրեն եղբեր «հիւգօ» ու կը կար-դան «իւգօ»։

Ի դէպ, մենք ալ կը գրենք «շնորհք» ու կը կարդանք «շնորք»։ Ուրեմն... ի՞նչ։ Միւս կողմէ, այս «լեզուագէտ»-ը չի նշմարել անգամ թէ ինչ իսկ կը գրէ մերթ «ձեռքով» մերթ «ձեռով», երբեք «դա-րու» երբեք «դարի», իսկ միշտ «դի-ցազնական»՝ մինչ «դիւցազնական» ձեւն է գործածուած այնքան գեղեցկօրէն մեր

Ոսկեդարէն մինչեւ այսօր՝ ու նուիրագոր-ծուած...։

Արդարեւ, այս յոռի սովորութիւնը կ'ընդհանրանայ տակաւ։ Մեր լաւագոյն հեղինակներն իսկ կը գրեն եւ «հաւնիլ զինք» եւ «հաւնիլ իրեն», եւ «թափան-ցել գաղտնիքը» եւ «թափանցել գաղտ-նիքին», եւ «առաջ» եւ «առջեւ»...։

*
* *

Արդ, այսպէս կը գրեն ոչ միայն «շար-քային»ներ, այսինքն համայնաւար գրող-ներ, այլ մեր «քննադատ հայագէտ»ներն իսկ, օրինակ Պ. Բողղանեան։

Սա կը պաշտպանէ գործածութիւնն օ-տար բառերուն ու՝ միւս կողմէ, կը գրէ ի մէջ այլոց. «մեր հեղինակները հոգ չեն տանում որ իրենց լեզուի բերականական ձեւերը միատեսականորթիւն ունենան»։

Արդարեւ, սա «մաքրամաքուր հայա-գէտ»ն իսկ չի մտահոգուիլ այն մասին թէ՛ իր լեզուն կերպարանի թնտեսական կանոններուն և ունենայ՝ միաձեռն ուղղու-րիւն...։ Բայց, ձգենք իր ոճը...։ Հայ լեզուն չունի «միատեսականութիւն» բառը։ Պարզ աշակերտն իսկ գիտէ այս...։ «Հայագէտ» յօդուածագիրը չի՞ նկատեր արդեօք թէ կը կացնահարէ բարօրէն Հայ լեզուն՝ փաթթելէն իր վզին այդ ան-լուր ու անհեթեթ բառը...։

Յետոյ, ի զո՞ւր կը յանձնարարէ գրող-ներուն՝ առնել իր օրինակ ոճն ու լեզուն թանապար Արեւեանի։ Ի՞նչ ուշիմութիւն...։ Տարրական ճշմարտութիւնն իսկ կը սոր-վեցնէ թէ՛ թանապար չի կրնար ունենալ օրինակելի ոճ, այլ գրագետը միայն...։

Աւելին։ Կան բանասէրներ որ ունին ճիշտ բայց մուր լեզու։ Ինչպէս շատեր մեր վանականներէն - լուրիւ համար անուններ - ունին կատարեալ բայց ոչ սահուն հայերէն՝ ուստի իրենց լեզուն չի կրնար տրուիլ ա-շակերտին իր օրինակ գրականութեան։

*
* *

Արդ, երբ մեր նոր լեզուն կը զարգա-նայ յոյժ դանդաղօրէն, ոչ ոք չի մտա-

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Գ Ր Ե Ղ Ը

հոգուիր իրապէս իր յստակութեան: Պիտի առարկուի դարձեալ տնտեսական տազանապը, կամ, ազգային պայքարը: Բայց զրեթէ բոլոր մեր թերթերը՝ որ կը կրեն նաեւ իրենց ճակտին անարժանարար գրական մակդիրը՝ կը զբաղին բոլորովին այլ հարցերով, թոյլատրելէն, տգիտօրէն, գործածութիւնն օտար բառերուն, որոնք կը ծանրաբեռնեն Հայ լեզուն աւելորդ տարրերով, ինչ որ կը վնասէ իր յստակութեան...:

Նայեցէք ինչ կ'ըսէր Լէնին ի մասին լեզուական յստակութեան, երբ զրեց իր նշանաւոր յօդուածը. «Օտար աւելորդ բառերը կը փճացնեն լեզուն»:

Եթէ, արդարեւ, շատեր մեր ուսանայ զրողներէն կը գործածեն այնքան շատ օտար բառեր՝ ասի կը նշանակէ թէ չեն քաջանցած իրապէս անոնց ձիշտ հայերէններուն, կամ, չեն գիտեր շա՛հայերէն...: Օրինակ, Պ. Բողդանեան՝ որ կը ճառէ գրական յստակութենէն ու լեզուագիտական օրէնքներէն՝ կ'անգիտանայ իր հարազատ լեզուն այն աստիճան որ, կը գրէ «միատեսականութիւն» ամենայն լրջութեամբ...:

Ամէն զրող պարտի հեռանալ ուրեմն ոչ միայն օտար բառերէն՝ այլեւ բոլոր այն բառերէն որ կը հնչեն կոշտ, տգեղ ու անհաճոյ: Ջանալ՝ որ իր լեզուն ըլլայ պարզ, յստակ ու ներդաշնակ: Ընել ընտրութիւն՝ չտալ ճիգ ընթերցողին, ու զինք չզարմացնել «սին լեզուագիտութեամբ...»:

* *

Հոս, միջանկեալ յայտնենք թէ, քանիցս թեւադրեցինք մեր եգիպտահայ թերթերուն՝ չգործածել բնաւ այն օտար բառերը որ չեն յարմարիր մեր լեզուին: Օրինակ «բլան», «սինեմայ», որոնց մա-

քառ հայերէններն են «յատակագիծ», «շարժանկար»:

Մանաւանդ սա «տիկտատոր» բառը՝ որուն ունինք ոչ թէ մէկ այլ 3 սքանչելի հայերէններ. «բռնավար», «բռնապետ», «բռնակալ»:

Ու եթէ թուենք նախ ածանցեալներն ալ այս օտար բառերուն՝ ո՛ւր պիտի հասնինք...:

Կատարեալ քառս...:

* *

Վերջերս, Հայաստան կազմեց իր գրագիտական կաճառը՝ յանձին ՊՊ. Աճառեանի, Ղափանցեանի, Ղարիպեանի ու Սեւակի:

Գովելի ձեռնարկ, որ կը բերէ մեծ պատիւ Հայ կառավարութեան:

Ըստ առաջին հրահանգին այս կաճառին՝ չէ արտօնուած գործածութիւնը բոլոր օտար բառերուն որոնց հայերէնները կան արդէն, կամ կրնան ստեղծուիլ առանց աղճատելու իմաստը բառերուն, համաձայն լեզուագիտական օրէնքներուն:

Վճիռ՝ որ կը փշոճէ բոլոր առարկուութիւնները:

Արդ, կրնանք յուսալ այս գեղեցիկ իրողութենէն թէ Հայ կառավարութիւնը մտածէ նաեւ միացնել զաղութահայ մտաւորականութիւնը Հայաստանեան մտաւորականութեան՝ կարգադրելով որ կարող հայագէտներ ալ մասնակցին Երեւանեան կաճառին՝ Հայ կարեւոր կեդրոններէն, ինչպէս Վենետիկ, Վիեննա, Փարիզ, Եգիպտոս, Ամերիկա ու Պէյրութ:

Այն ատեն, համայն Հայ մտաւորականութիւնը կ'ունենայ իր կեդրոնական լիազօր կաճառը՝ որուն բոլոր վճիռները կը դառնան ոչ միայն անվիճելի այլեւ պարտադիր՝ այսինքն կ'ընդունուին ու կը գործածուին իբր օրէնք բոլոր Հայերէն:

Աղեքսանդրիա 1936

Վ.Ա.Ն. ՇԱՀՊԱՅ

Այնտեղ հեռուն լեռներուն մէջն աննըմար,
Ուր լոկ ամպեր կը ճախրեն,
Հայկական գիւղն երդիքներով իր խոնարհ,
Ճամբորդներուն ապաւէն
Ճամբաներուն հըրաւէր
Դէպ ի վեր:

Հազիւ հողէն բուխորիկով մը զատուած
Ինչպէս հըսկայ սեւ շուշան,
Սիրտ մ'ունի վառ վարն ամէն ծուխ բարձրացած,
Հիւն ատրուշան, հիւն խորան-
Կարծես երէկ Քսենոփոնն
Իջաւ հոն:

Մէկը միւսին յեցած տուները խարխուլ,
Բայց միշտ կանգուն, և դարեր
Հեղեղներուն ու խիստ բուքին դէմ անդուլ՝
Կը պայքարին անվեհեր
Լի մայրութեամբ քաջարի,
Տո՛ւն բարի:

Ամէն տանիք օղակ օղակ երկընքէն
Կախուած ծուխով իր անծայր,
Կը հանգուցուի և կը քակուի մըշտօրէն
Ճերմակ ամպի պէս վարար
Որ ոչընչէն կը ծընի
Եւ կ'անցնի:

Խաղաղութիւնն հացի նման բարեհամ
Կը բաժնուի տուն առ տուն,
Անծանօթներ հոն միշտ ունին բարեկամ
Առատ սեղան, հանգիստ քուն,
Բընակիչներ սըրտաբաց,
Դըռներ բաց:

Գիւղին կարօտ եղանակները չորս քոյր
Լի բերքերով կը դառնան.
Մին կու տայ հաց, միւսը խաղող ոսկեթոյր,
Եւ կաթնահոս միլոգն աշնան
Մարդիկ ձըմրան ծուլօրէն
Կուշտ կ'ուտեն:

Ու կը մեծնան անոնք մահուան տարեկից,
Եղբայրացած իրերուն.
Այն ատենն էր որ մեկնեցաւ մահն անկից
Երբ դեռ ծանօթ չէր մարդուն
Դաւաճանող չըքնաղ կիւնն
Ու ոսկին:

Բաւական է իրենց՝ փոքրիկ հորիզոնն
Ու հէքեաթներն հիներուն.
Ջուրը մաքուր, գոմերու ջերմ երեկոն
Պաղատանքն է հայրերուն,
Մինչեւ ակութն ըսպառէ
Լոյսն հոնկէ:

Վաղը նորէն սայլը լեցուն կը դառնայ
Ուղիներէն ծամածուռ,
Վըրան ցորենն առագաստի պէս հըսկայ
Կը ծիծաղի հասկաթուռ,
Կ'երգէ անիւն ոսկեմատ
Խանդակաթ:

Նորէն կոշնակը մըրճակուռ կը փըշէ
Կապոյտ միջոցը բիւրեղ.
Կը ծովանայ և զահավէժ կը ժայթքէ
Յորդ ձայներու ջըրհեղեղ
Երկրէ երկիր, սարէ սար
Խօլբար:

Աղջիկներուն անդին թափօրը զըւարթ
Կ'իջնէ աղբիւրը ձորին,
Իրենց գէմքերն աղանիի պէս հանդարտ
Երկչոտ սիրով կը վառին,
Կարօտ ամէն նոր գարնան
Մայրութեան:

Սիրակարկաչ սըրընգի սոյլը սարսուռն
Կը սորսորի սարէ սար,
Անշուշտ գաղտնի պատուհանէն կարկառուն
Դէմք մը ծաղիկ, դողահար
Կ'ուզէ թըռչիլ սըրինգին
Շըրթուռքին:

Արդէն անշուք թոնիրներուն քով բոլոր
Գիրգ թաթիկներ կը ծափեն,
Որոնց աչքերն ինչպէս փայլուն սեւ սալոր
Վար կը կախուին թուշերէն.
Ու միշտ նորեր կը բացուին
Ժըպտագին:

Քանի՛, քանի՛ աշխատանքի իրաններ
Հասակ առին շուքին տակ.
Ո՛րքան բազուկ գերդ կաղնիի հաստ ճիւղեր
Եղան ճաճանչ և նիզակ,
Եւ հըսկեցին մըշտարթուն՝
Թըշնամոյն: